

KAITSEVÄE ÜHENDATUD ÕPPEASUTUSTESSE VASTU VÕETUD KADETIKANDIDAATIDE MOTIVATSIOONI JA TUNNETATUD JUHIOMADUSTE MUUTUMINE AJATEENISTUSES

Kristjan Kask, Kersti Kõiv, Aarne Ermus

1. Sissejuhatus

Üliõpilaste lahkumine kõrgharidussüsteemist või õpingute jooksul eriala vahetamine on probleemiks kõrgharidust pakkuvatele asutustele, eriti seoses kõrghariduse kättesaadavaks muutumisega enamikule inimestest¹. Õpingute peatumise, jätkamise ja õpingute (suuna) muutumise protsess on kasvanud niivõrd laiaulatuslikuks ja paljudest teguritest tingituks, et seda tuleb vaadelda kui kõrgharidussüsteemi lahutamatu osa, kuna tänapäevane kõrghariduse protsess on dünaamiline². Üliõpilaste motiive on uuritud mitmes riigis, näiteks USAs³, Suurbritannias⁴, Norras⁵ ja Eestis⁶.

Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste (KVÜÕA) humanitaar- ja sotsiaal-teaduste õppetool tegi 2013. aasta sügisest kuni 2014. aasta kevadeni uuringu ajateenistuses viibivate kadetikandidaatide hoiakute, tunnetatud juhiomaduste

¹ **Scott, P.** 1995. The meanings of mass higher education. Buckingham: Open University Press.

² **Must, O.** 2006. Mittenormatiivse õpiedu asjaolud ja motivatsioon. Uurimuse aruanne. Tartu Ülikooli psühholoogia osakond.
<<http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=4910>> (17.10.2014) [Edaspidi **Must 2006**]

³ **Tinto, V.** 1993. Leaving college. 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press. [Edaspidi **Tinto 1993**]

⁴ **Davies, R.; Elias, P.** 2003. Dropping out: A study of early leavers from higher education. Research report RR386. London: Department for Education and Skills.

⁵ **Hovdhaugen, E.** 2009. Transfer and dropout: different forms of student departure in Norway. – Studies in Higher Education, vol. 34, no.1, pp. 1–17. [Edaspidi **Hovdhaugen 2009**]

⁶ **Must 2006; Murakas, R.** (toim.) 2007. Ülikooliõpingute katkemine ja taasulastamise võimalused: Ülevaade uuringu „Uus algus” tulemustest. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. [Edaspidi **Murakas 2007**]; **Täht, K.; Harro, J.; Must, O.; Realo, A.** 2013. Kõrgkool ja psühholoogia. Tartu: Tartu Ülikool.

ja motivatsiooni muutuse kohta ajateenistuse jooksul. Üldnimetatud uuringu ajendiks oli soov aru saada probleemidest, mis on KVÜÕAs olnud alates 2009. aastast, kui paindlikkuse parandamiseks ning kadetikandidaatide ringi suurendamiseks tehti võimalikuks kandideerimine rakenduskõrghariduse õppekavadele ka enne ajateenistuse läbimist. KVÜÕAsse vastuvõetud kadetikandidaatide ajateenistuse läbimine korraldati koostöös Kaitseressursside Ametiga. Probleemiks on kujunenud kadetikandidaatide õppima asumise väike osakaal pärast ajateenistuse läbimist. Loobujaid on olnud suurusjärgus 25–55%, erandiks oli 2010. aasta, kui kõik kandideerinud ka realselt õppima asusid (vt tabel 1). Samas puudub KVÜÕA-l selge informatsioon loobumise põhjuste kohta, sest kontaktid kadetikandidaatidega polnud tugevad ning loobujad kadusid KVÜÕA infoväljast. Kuid oletada võib eri põhjusteid: parema pildi tekkimist kaitseväeteenistuse kohta ja arusaamisele jõudmist enda sobimatusse kohta, tervislikke probleeme või ka ebameeldivat teenistuskogemust. Samas selget faktidele toetuvat informatsiooni kadetikandidaatide motivatsiooni muutumise kohta KVÜÕAs polnud, seetõttu oli ainuvõimalikuks lahenduseks küsimuse sügavam uurimine.

Tabel 1. KVÜÕAsse õppima asumine pärast ajateenistuse läbimist

	2009	2010	2011	2012	2013
KVÜÕA-sse vastu võetud ja ajateenistusse suunatud kadetikandidaatide arv	26	20	22	20	20 (16) ⁷
Aasta hiljem õppima asunute arv	19	20	10	9	14
Loobunute arv	7	0	12	11	2
Loobunuid, %	26,9	0	60	55	12,5

Märkus. Allikas: KVÜÕA planeerimisosakond.

2. Üliõpilaste liikumine kõrgharidussüsteemis

Hovdhaugen⁸ kirjutab, et lahkumine või eriala vahetamine pole ainult kaotus üksikisikule (nt ajaline kaotus), vaid ka kõrgharidust pakkuvale asutusele ning ühiskonnale (ebaproduktiivne investeerimine haridussüsteemi, ülikooli rahastuse vähenemine). Tema Norras tehtud uuringust selgus, et üliõpilaste

⁷ Sulgudes on realselt ajateenistusse asunud kadetikandidaatide arv. Neli kadetikandidaati loobusid kas tervislikel põhjustel (1) või seetõttu, et said sisse mõnda teise kõrgkooli ning nende polnud KVÜÕA esimene valik (3).

⁸ Hovdhaugen 2009.

väljalangemist ülikoolist seletavad paremini taustatunnused, samas kui hariduslikel eesmärkidel ja motivatsioonil väljalangemisele mõju ei olnud. Seevastu eriala vahetuse puhul olid just olulisteks teguriteks hariduslikud eesmärgid ja motivatsioon.

Tinto⁹ teeb vahet kõrgharidussüsteemis ringiliikujatel (st kes vahetavad õpingute jooksul eriala) ja kõrgharidussüsteemist lahkujatel (kes jätavad õpingud kõrgkoolis pooleli). Ta on kirjutanud, et põhjuseid selliseks liikumiseks võib olla mitmeid ning kõrgharidust pakkuvatel asutustel on oluline teada, mis nende üliõpilaste liikumist mõjutab. Tinto leidis, et ühelt poolt mõjutavad üliõpilaste otsuseid õpingute-eelsed mõjurid, eesmärgid ja seotus ning õpingute jooksul saadud akadeemilised ja sotsiaalsed kogemused. Üliõpilaste hariduslikud eesmärgid, st nende puudumine või ebakindlus õpingute alguses, on seotud kõrgharidussüsteemist lahkumise tõenäosusega¹⁰. Samas on leitud, et üliõpilasi võivad mõjutada ka järjekindlus ning isiklik kasv ja areng.¹¹

Samasugustes uuringutes on leitud, et haridustee katkestamise põhjused on olnud vale eriala valik, limiteeritud sotsiaalne toetus ning üliõpilase ja ülikooli vaheline sobimatus.¹² Ka Robbins jt¹³ on märkinud, et õppetöö katkemisega on seotud eelkõige subjektiivset laadi tegurid, nagu enesetõhusus õppetöös ja integreeritus kõrgkooli nii akadeemilisse kui ka sotsiaalsesse keskkonda. Kuna ajateenistuse läbimine on KVÜÕAsse õppima suundumise eeldus, siis käsitletakse seda kui üht õpingute osa.

Õpingute katkemise problemaatika uuringud Eestis on leidnud, et õppetöö peatumise ja/või katkemise põhilised tegurid olid pettumine oma valikus ja motivatsiooni kadumine, huvide muutumine, töö ja õpingute konflikt ning

⁹ Tinto 1993.

¹⁰ Tinto 1993; Pascarella, E. T.; Terenzini, P. T. 1991. How college affects students: Findings and insights from twenty years of research. San Francisco: Jossey-Bass. [Edaspidi Pascarella, Terenzini 1991]; Pascarella, E. T.; Terenzini, P. T. 2005. How college affects students: A third decade of research. San Francisco: Jossey-Bass.

¹¹ Tinto, V. 2000. Linking learning and leaving: Exploring the role of the college classroom in student departure. – Reworking the student departure puzzle, ed. J. M. Braxton, Nashville: Vanderbilt University Press; Pascarella, Terenzini 1991.

¹² Christie, H.; Munro, M.; Fisher, T. 2004. Leaving university early: Exploring the differences between continuing and non-continuing students. – Studies in Higher Education vol. 29, no. 5, pp. 617–636.

¹³ Robbins, S.; Lauver, K.; Le, H.; Davis, D.; Langley, R.; Carlstrom, R. 2004. Do psychosocial and study skill factors predict college outcomes? A meta-analysis. – Psychological Bulletin, vol. 130, no. 2, pp. 261–288.

isikliku elu probleemid¹⁴. Murakas on õpingute katkemise põhjustena esitanud töötamise õpingute kõrvalt, isikliku elu ja perekonnaga seotud kohustused ning rahalised raskused¹⁵.

2.1. Üliõpilaste valikud kui karjäärivaliku protsess

A. Bandura¹⁶ sotsiaalse õppimise teooria ning selle mõjul J. D. Krumboltzi¹⁷ arendatud karjäärivaliku sotsiaalse õppimise teooria püüavad kindlaks määrata, mis alustel, millele tuginedes ja mille mõjul uurimisalused oma karjäärivaliku otsuseid teoreetiliselt langetavad¹⁸. Kadetikandidaadid, kelle keskmine vanus on 19 aastat, on oma elutsüklis karjäärivaliku mõistes uurimise ja rolliotsingute sellises faasis, kus neil on üldjoontes teada oma huvivaldkond, kuid ei ole veel selgelt välja kujunenud elukutse eelistus. Lõpliku otsuse tegemist mõjutavad paljud tegurid. Krumboltzi järgi on kutsevaliku otsus määramatu arvu saadud õpikogemuste tulem¹⁹. Õpikogemus koguneb kokkupuutes eri inimeste, institutsioonide ja sündmustega konkreetses keskkonnas. Krumboltzi sotsiaalse õppimise teooria toob esile neli peamist tegurit, mis mõjutavad karjäärivalikuid: geneetiline pärand, keskkonnamõjud, õppimiskogemused ning probleemide lahendamisele suunatud oskused.²⁰

Geneetilise pärandi all mõistetakse eelkõige indiviidi füsioloogilisi ja psühholoogilisi omadusi, mis on paljuski kaasa sündinud. Keskkonnamõjude all mõistetakse kõike, mis ümbritseb indiviidi ning pole tema kontrolli all. Siia alla kuuluvad nii inimese loodud tegurid, nagu näiteks töökeskkond, väljaõppekeskkond, tööjõu liikumine või majandusolukord, kui ka looduslikud jõud, nagu kliima, loodusressursside olemasolu. Nende teguritega kokkupuute tagajärjed ning saadud õpikogemus suunavad inimest, kui ta arendab välja usu oma karjäärisse ning kohasse elus. Saadud sotsiaalne õpikogemus võib kinnistada indiviidi usku oma kutsevaliku õigsusesse, kuid võib selles ka kahtlema panna.

¹⁴ **Must** 2006.

¹⁵ **Murakas** 2007.

¹⁶ **Bandura, A.** 1971. Social learning theory. Morristown, NJ: General Learning Press.

¹⁷ **Krumboltz, J. D.** 1979. A social learning theory of career decision making. Revised and reprinted in A. M. Mitchell, G. B. Jones, and J. D. Krumboltz (Eds.). Social learning and career decision making Cranston, RI: Carroll Press, pp. 19–49.

¹⁸ **Krumboltz, J. D.** 2009. The happenstance learning theory. – Journal of Career Assessment, vol. 17, no. 2, pp. 135–154. [Edaspidi **Krumboltz** 2009]

¹⁹ **Krumboltz** 2009.

²⁰ *Ibid.*

Siinse uuringu raames on vaatluse all, kuidas mõjutavad ajateenistusse suunatud kadetikandidaatide otsust pärast ajateenistust õppima asuda konkreetne keskkond, kuhu nad ajateenistuses sattuvad, saadud õpikogemus kaitseväes ning kaitsevärke kaasa võetud ning seal edasi arendatud probleemide lahendamise oskused. Uuringus ei vaadelda geneetilise pärandi mõju, sest selle teguri mõju on püsivam ja pikemaajaline ega ole ajateenistuse jooksul muudetav.

Sisseastumiskatsetele tulles oli kõigil kandidaatidel kindel soov siduda ennast ohvitseri elukutsega. Selline soov kujunes neil välja sotsiaalse õppimise käigus, kus nad said mõjutuse keskkonnast, mis neid ümbritses eelneva kasvamise, arenemise ja õppimise kestel. Seega sotsiaalne keskkond, milles nad viibisid enne sisseastumiskatsetele tulekut, oli toetav ja soodustas antud elukutsevaliku tegemist.

Ajateenistusse astudes sattuvad kadetikandidaadid uude sotsiaalsesse keskkonda. Tavaliselt puudub ajateenistusse suunduvatel kadetikandidaatidel eelnev sügav kokkupuude sõjaväelise keskkonnaga. Neil võib olla läbitud riigikaitseõpetuse kursus gümnaasiumis ning aktiivsem osa nendest võib olla osalenud kaitseliidu tegevuses. Samuti võib selgem arusaam teenistuskeskonnast olla kadetikandidaatidel, kelle vanemad, lähimad sugulased või sõbrad teenivad või on teeninud kaitseväes.

Ajateenistuses saab kogeda keskkonda, mis on ligilähedane võimaliku tulevase teenistuskeskonnaga. Selles uudes keskkonnas saavad kadetikandidaadid omandada ka uue õpikogemuse, mis kas kinnistab nende soovi saada kaadriohvitseriks või paneb sellest loobuma. Tegureid, mis mõjutavad motivatsiooni kaitseväes teenida, võib jagada kaheks: divergentsed ja konvergensed.²¹ Divergentsed ehk traditsioonilised motiivid on näiteks soov riiki teenida, huvi sõjaväe vastu või kindel sõjaväeline eeskuju. Suurem mõju on elukutse institutsionaalsetel aspektidel võrreldes individuaalsete aspektidega. Arvatakse, et sõjavägi on elustiil, ja ennast identifitseeritakse sõjaväelise elukutse kaudu. Konvergensed ehk posttraditsioonilised motiivid keskenduvad rohkem indiviidile. Selliste motiivide puhul väärtustatakse näiteks head palka, töö turvalisust, töötingimusi, uute teadmiste omandamist ja enesearengu võimalusi. Selliste motiivide järgija võtab teenistust sõjaväes pigem nagu iga teist tööd.

²¹ **Sarvas, S.; Hodny, J.** 1998. The Motivation to become an Officer. The European Cadet: Professional Socialisation in Military Academies; A Crossnational Study. Vol. 22. Edited by G. Caforio. Baden-Baden: Nomos verlagsgesellschaft, pp. 17–29. [Edaspidi *Sarvas, Hodny 1998*]

Eelnevast lähtudes püstitati uuringus järgmised uurimisküsimused.

1. Kas ja kuidas mõjutab ajateenistuses kadetikandidaati ümbritsev keskkond tema motivatsiooni asuda KVÕÜAsse õppima pärast ajateenistuse läbimist?
2. Kas ja kuidas muutuvad kadetikandidaatide tunnetatud juhiomadused ajateenistuse jooksul?

3. Metoodika ja tulemused

Uuringu eesmärgiks oli välja selgitada, kas, kuidas ja mis põhjustel muutuvad ajateenistust mitteläbinud KVÕÜA kadetikandidaatide motivatsioon jätkata karjääri kaitseväes, väärtused ja juhiomadused ajateenistuse jooksul. Võrdlusrühmana olid uuringusse kaasatud ka KVÕÜAsse kandideerinud, kuid mitte sisse saanud ja üldkorras kutsutud ajateenijad (vt tabel 2). Andmekogumise meetodiks oli ankeetküsitlus ja poolstruktureeritud intervjuu.

Uuritavad osalesid küsitluses kolm korda: sügisel 2013 (oktoobri lõpust kuni novembri keskpaigani, kui uuriti nende hinnanguid sõduri baaskursuse (SBK) ja SBK-järgsete tegevuste kohta), talvel 2014 (veebruaris, kui uuriti nende hinnanguid tegevuste kohta detsembris 2013 ja jaanuaris 2014) ja kevadel 2014 (mais, kui uuriti nende hinnanguid vahemiku kohta veebruarist kuni maini 2014 ning kogu ajateenistuse kohta). Teisiti sõnastades, uuritavaid küsitleti esimene kord pärast SBK lõppu, teine kord pärast erialakursuse lõppu ning kolmas kord ajateenistuse lõpus pärast õppust Kevadtorm. Esimene ja kolmanda küsitlusvooru tegid uuringu autorid personaalselt, teine küsitlusvoor tehti posti teel. Poolstruktureeritud intervjuud korraldati ainult KVÕÜAsse sissesäänud kadetikandidaatidega kolmandas etapis.

Küsitluseks koostati kahte tüüpi ankeedid, millest üks oli mõeldud nii kadetikandidaatidele kui ka kooli kandideerinud, kuid mitte vastu võetud ajateenijatele ning teine ankeet üldkorras kutsutud ajateenijatele. Üldkorras kutsutud ajateenijate küsimustik erines kadetikandidaatide omast, keskendudes eelkõige ajateenistusega rahulolu muutusele. Väeosadest olid uuringusse kaasatud need, kuhu kadetikandidaadid olid määratud: Kuperjanovi jalaväepataljon, Kirde Kaitseringkond (õhutõrjepataljon, suurtükiväepataljon, Viru jalaväepataljon), vahipataljon ja 1. jalaväebrigaad (Kalevi jalaväepataljon, tagalapataljon).

Tabel 2. Uuritavate arv ja jaotus väeosade vahel küsitlusvoorude kaupa

	Sügis 2013	Talv 2014	Kevad 2014
Kadetikandidaadid	13	9	12
Sisse mittesaanud	13	13	11
Ajateenijad	84	66	52
1 JvBR (Paldiski)	16 (2)	9 (1)	10 (2)
Kuperjanovi JP	52 (5)	49 (4)	30 (5)
Viru JP	10 (1)	6 (1)	6 (1)
Kirde KRK (Tapa ja Kalevi JP)	19 (3)	18 (3)	16 (3)
Vahipataljon	13 (2)	6 (0)	5 (1)

Märkus. Vastamise määr teises küsitlusvoorus oli 80% ja kolmandas 68%. Sulgudes on märgitud kadetikandidaatide arvud vastavates väeosades. Kadetikandidaatidest olid 11 mehed ja 2 naised; sisse mittesaanuteest olid kõik mehed; ajateenijatest olid 82 mehed, 1 naine ning 1 vastanu jättis oma soolise kuuluvuse märkimata.

Üldkorras kutsutud ajateenijad on vanemad kui kadetikandidaadid ja sisse mittesaanud, vanuse erinevuste statistilist olulisust mõõdeti Kruskali-Wallise mitteparameetrilise testiga²². Kadetikandidaatide keskmine vanus oli 19,3 aastat (SD = ,63), vanusevahemik ulatus 19–21 aastani. Sisse mittesaanute keskmine vanus oli 19,4 aastat (SD = 1,12), vanusevahemik oli 19–23 ja ajateenijatel 21,3 aastat (SD = 1,53), vanusevahemik oli 18–25. Ajateenistuse pikkus on 11 kadetikandidaadil 11 kuud ja 2 kadetikandidaadil 8 kuud, sisse mittesaanuteest on 11-kuuline teenistus 9 isikul ja 8-kuuline 4 isikul. Ajateenijatest on 11-kuuline teenistus 53 isikul ja 8-kuuline 31 isikul. Kadetikandidaatidest 10 said ajateenistuse jooksul nooremallohvitseri väljaõppe. Haridustaustalt on kadetikandidaadid kõik üldkeskharidusega, sisse mittesaanuteest on üldkeskharidus 12 vastanul (92%) ja kutseharidus 1 vastanul (8%) ning ajateenijatest on üldkeskharidus 45 vastanul (53%), kutseharidus 27 vastanul (32%), kõrgharidus 9 vastanul (11%) ning põhiharidus 3 vastanul (4%).

3.1. Väärtused ja motivatsioon

Väärtushinnangute hindamisel võeti aluseks kaitseväge (KV) sisemäärustikus²³ kirjas olevad KV põhiväärtused, milleks on ausus, vaprus, asjatundlikkus, ustavus, koostöövalmidus ja avatus. Peale KV põhiväärtuste täiendati väärtuste nimekirja, et vaadata, milliseid olulisi väärtuseid veel ajateenijad

²² $\chi^2(2) = 30,75, p < ,001$

²³ Kaitseväge juhataja käskkiri nr 95. 05.04.2013. Kaitseväge sisemäärustik.

endas kannavad, ning kahandada n-ö soovitud vastuste andmist: patriootlikkus, seaduskuulekus, haritus, distsiplineeritus, õiglus.

Kuna väärtushinnangud ei muutu ajas kiiresti, siis lasti uuritavatel väärtusi hinnata ainult esimesel etapil. Selleks, et selgitada välja, kas ja kui võrd erinesid uuritavate rühmade hinnangud **väärtustele**, kasutati dispersioonanalüüsi (ANOVA). Väiteid hinnati viieballiskaalal (1 = ei ole üldse omased ... 5 = on täiesti omased). Statistiliselt oluline erinevus ilmnis ainult ühel juhul, väite 10 ('distsiplineeritus') puhul, kus kadetikandidaatide hinnang (M = 4,54, SD = 0,52) oli kõrgem ajateenijate hinnangust (M = 3,90, SD = 0,83)²⁴.

Kadetikandidaatide motivatsiooni tulla KVÜÕAsse õppima võrreldi sügisel 2013 ja kevadel 2014 mitteparameetrilise Wilcoxon'i testiga (*Wilcoxon signed rank test*). Statistiliselt olulised erinevused ilmnisid väite nr 6 puhul („Soovin karjääriredelil kõrgele jõuda”), mida hinnati kevadel 2014 madalamalt (M = 4,00, SD = 0,89) kui sügisel 2013 (M = 4,77, SD = 0,44)²⁵. Põhjus võib siin olla selles, et ajateenistuse käigus saadi tulevases teenistuskeskonnast ja ohvitserikarjäärist selgem pilt.

Lisaks sellele, et uuriti kadetikandidaatide motivatsioonimuutust ajas, analüüsiti motivatsiooni tulla KVÜÕAsse õppima eri uuritavate rühmade kaupa sügisel 2013. Siinkohal tuleb rõhutada, et ajateenijate küsimustik erines vähesel määral ülejäänud kahest rühmast („tuleksin õppima” vs. „tulen õppima”). Väiteid hinnati viieballisel Likerti skaalal (1 = pole üldse nõus ... 5 = täiesti nõus). Kuna analüüsi puhul polnud uuritavad rühmad homogeenised, siis kasutati analüüsis mitteparameetrilist Kruskali-Wallis testi. Tulemuste tõlgendamise lihtsustamiseks kasutati faktoranalüüsi, mille alusel jagunesid motivatsiooni kohta käivad väited kaheks rühmaks (vt tabel 3)²⁶. Esimese faktori moodustasid divergentsed motiivid (Cronbachi alfa 0,97) ja teise faktori konvergentset (Cronbachi alfa 0,77). Statistiliselt olulised erinevused ($p < .001$) ilmnisid ainult divergentsete motiivide korral (üksikväidetest 1, 2, 5, 7, 11, 12, 16, 17, 20, 22 ja 23 puhul, vt statistiliselt oluliste erinevuste väärtusi tabel 4). Scheffé *posthoc*-analüüsi tulemusena ilmnisid statistiliselt olulised erinevused kadetikandidaatide ja ajateenijate vahel samuti vaid divergentsete motiivide korral (üksikväidete 1, 2, 5, 7, 11, 12, 16, 17, 20 ja 22 puhul). Kadetikandidaatide hinnangud väidetele olid võrreldes ajateenijatega kõrgemad, mis osutab sellele, et kadetikandidaadid hindavad olulisemalt divergentseid väärtusi, nagu soov teenida riiki, huvi sõjaväe ning sõjaväelise elustiili vastu.

²⁴ $F(2,108) = 4,28, p < ,05, \eta^2 = ,083$

²⁵ $z = -1,994, p < ,05$

²⁶ $KMO = 0,871 (p < ,001)$

Table 3. Kadetikandidaatide motivatsiooni kirjeldavate väidete faktoranalüüs

Väide	Faktor 1	Faktor 2
5 lõpetades ootab mind ees huvitav ja mitmekülgne eriala	0,863	
11 mulle meeldib kanda mundrit	0,855	
4 soovin omandada mingit kindlat eriala	0,854	
18 soovin midagi uut kogeda	0,853	
1 soovin ennast arendada ja uut omandada	0,825	
6 soovin karjääriredelil kõrgele jõuda	0,821	
17 tahan juhtida teisi inimesi	0,814	
19 soovin tõestada endale ja/või teistele, et saan koolis ja tulevases teenistuskohas hakkama	0,795	
2 austan Eesti Vabariiki ja soovin kaitsta tema vabadust	0,790	
20 olen valmis osalema relvakonfliktis mistahes maailma paigas	0,789	
12 soovin olla juht ja õpetaja	0,788	
8 koolis on head õppetingimused ja hea stipendium	0,781	
3 mind ootab kindel töö ja tulevik	0,759	
9 mulle meeldib füüsiline pingutus	0,751	
10 mulle meeldib võitlemine ja raskused	0,749	
13 soovin mehist ametikohta	0,749	
21 soovin noortega tegeleda	0,743	
15 mulle meeldib loodus ja värske õhk	0,738	
7 armastan korda, distsipliini	0,733	
16 olen valmis andma oma elu riigi huvide eest	0,726	
14 tahan aidata kaasa rahu tagamisele maailmas	0,693	
22 olen ohvitseri elukutsest kaua unistanud	0,670	
24 lõpetades soovin tagasi minna oma vanasse väeossa	0,638	
23 soovin midagi muuta kaitseväes	0,536	
29 arvatavasti mujale ma sisse ei saa		0,903
27 pean jätkama pere/suguvõsa traditsioone		0,779
30 mul on hirm tsiviilvallas töötä jääda		0,741
28 mulle ei meeldi tsiviilelu		0,711
26 siia on lihtne sisse pääseda ja lihtne hakkama saada		0,661
25 see on ainus viis nooreleitnandi pagunid saada		0,482

Märkus. Faktorid on leitud peakomponentmeetodil Varimax pöörast kasutades; faktorid kirjeldavad 63% lähteinformatsiooni; esitatud on kõik faktorkaalud, mis on suuremad kui 0,400.

Tabel 4. Uuritavate enesekohased hinnangud KVÜÕA-sse õppima tulemise kohta

Tulen / tuleksin õppima, sest:	K		SM		A	
	M	SD	M	SD	M	SD
1 soovin ennast arendada ja uut omandada	4,92	0,28	4,69	0,48	3,95	1,31
2 austan Eesti Vabariiki ja soovin kaitsta tema vabadust	4,85	0,38	4,15	1,07	3,58	1,34
5 lõpetades ootab mind ees huvitav ja mitmekülgne eriala	4,62	0,51	4,31	0,85	3,40	1,45
7 armastan korda, distsipliini	4,38	0,65	4,08	1,12	3,19	1,27
11 mulle meeldib kanda mundrit	4,23	0,83	4,08	0,86	3,04	1,45
12 soovin olla juht ja õpetaja	4,62	0,51	4,08	1,19	3,17	1,35
16 olen valmis andma oma elu riigi huvide eest	4,46	0,78	3,00	1,35	2,61	1,55
17 tahan juhtida teisi inimesi	4,62	0,51	3,77	1,09	3,49	1,30
20 olen valmis osalema relvakonfliktis mistahes maailma paigas	4,62	0,65	3,92	1,38	2,84	1,51
22 olen ohvitseri elukutsest kaua unistanud	4,38	0,87	2,92	1,31	1,80	1,29
23 soovin midagi muuta kaitseväes	4,33	0,78	2,64	1,12	3,13	1,57

Märkus. K – kadetikandidaadid; SM – sisse mittesaanud; A – ajateenijad.

3.2. Juhiomadused

Uuritavad hindasid oma juhiomadusi viiepallisel Likerti skaalal (1 = ei kehti üldse ... 5 = kehtib alati), kus oli aluseks KVÜÕAs 2013/14. õa rakendatud juhiomaduste mudel. Hindamisskaalat ei kasutatud dihhotoomsena (jah/ei) vaid viiepallisel Likerti skaalal (st kuivõrd mingi juhiomadus on iseloomulik), mis võimaldab paremini uuritavaid diferentseerida ja järeldusi teha (vt lisa 1). Lisaks on juhiomaduste kirjeldamisel mõnevõrra täpsustatud väiteid ning loobutud rangelt plokkidesse jagamisest. Juhiomaduste muutuste hindamiseks koostati esmalt kirjeldav faktoranalüüs, mille tulemusel jagunesid juhiomaduste 36 väidet viide faktorisse (vt tabel 5)²⁷. Esimesse faktorisse koondusid väited (nr 5, 8, 12, 16, 17, 21, 22, 26, 27, 28), mida võib kokku võtta sõnadega kohanev ja paindlik juht (Cronbachi alfa = 0,858). Teise faktorisse koondus viis väidet (nr 9, 11, 18, 31, 35), mis iseloomustavad tõhusat juhtimist (Cronbachi alfa = 0,776).

²⁷ KMO = 0,678 (p < ,001)

Tabel 5. Kadetikandidaatide juhiomadusi kirjeldavate väidete faktoranalüüs

Väide	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4	Faktor 5
27 Tuvastan vajaduse lisaväljaõppe järele ja vajadusel korraldan selle.	0,660				
17 Arendan ennast järjepidevalt.	0,653				
5 Tunnistan oma eksimusi ja valesid otsuseid.	0,646				
22 Kasutan olemasolevaid ressursse tõhusalt.	0,630				
12 Suudan tuvastada võimalikke ohte nii üksusele kui ka ülesande täitmisele ning rakendan õigel ajal ennetavaid meetmeid.	0,629				
16 Loon meeskonnas positiivse ja vastastikust mõistmist soodustava õhkkonna.	0,596				
26 Panustan võrdselt nii ülema, alluva kui ka kolleegi rollis.	0,518				
21 Lähtun alluvatele ülesannete püstitamisel nende isiksuseomadustest ja võimetest.	0,515				
8 Kasutan otsustamisel 1/3-2/3-planeerimispõhimõtet (1/3 ajast juhile otsustamiseks ja ülesande edastamiseks ning 2/3 ajast alluvatele täitmiseks).	0,470				
28 Kannan hoolt oma füüsilise vormi eest nii, et see vastaks nõutavale tasemele.	0,382				
9 Vastutan iseenda ja oma jao/rühma tegude eest.		0,793			
35 Vastutan selle eest, et üksus kasutab olemasolevaid vahendeid eesmärgipäraselt, heaperemehelikult ja ohutult.		0,614			
31 Pakun välja uudseid ja ellurakendatavaid lahendusi.		0,524			
11 Säilitan tõhusa juhtimise hoolimata olukorra muutumisest.		0,505			
18 Lähtun otsustamisel kõrgema ülema kavatsusest ja arvestan üksuse jätkusuutlikkust.		0,448			
36 Olen nii tegudes kui ka sõnades lojaalne riigikodanik.			0,746		
14 Järgin kaitsevæes kehtivaid moraalinorme.			0,737		

Väide	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4	Faktor 5
23 Minu poolt langetatud otsused on kooskõlas kehtivate õigusnormide ja seadustega.			0,713		
34 Järgin ühiskonnas üldkehtivaid moraalinorme.			0,650		
24 Kannan hoolt oma välimuse eest nii, et see vastaks nõutavale tasemele.			0,516		
32 Nõuan distsipliini endalt ja teistelt.			0,364		
15 Oskan käsitseda üksuse relvastust, tehnikat ja varustust (sh sidevahendeid) kasutaja tasemel.				0,741	
19 Olen tehniliste teadmiste, oskuste ja vahendite kasutamisel loov.				0,704	
20 Suudan selgitada oma üksuse relvastuse ja tehnika tööpõhimõtteid.				0,663	
29 Jälgin, et üksuse relvastus, tehnika ja varustus oleks hooldatud ja töökorras.				0,493	
25 Lähtun relvastuse ja tehnika kasutamisel selle taktikalise-tehnilistest omadustest.				0,431	
7 Analüüsin olukorda mitmekülgset ja tuginen argumenteerimisel faktidele.					0,670
3 Otsustan iseseisvalt, võttes arvesse kaalutletud riske.					0,575
1 Haaran võimaluse korral initsiatiivi ning juhin ja koordineerin.					0,567
4 Jään raskes olukorras meeleskindlaks ja olukorra suhtes objektiivseks.					0,541
30 Teen tagasisidest adekvaatseid järeldusi ja kasutan neid edasises tegevuses.					0,505
33 Räägin probleemidest avameelselt ja annan konstruktiivset tagasisidet.					0,454
13 Valin olukorrast lähtudes sobivaima otsustusmeetodi (analüütiline ehk faktidele, kogemustele tuginev või intuiitiivne ehk sisetundele tuginev).					0,356

Märkus. Faktorid on leitud peakomponentmeetodil Varimax pööramist kasutades; faktorid kirjeldavad 56% lähteinformatsiooni; esitatud on kõik faktorikaalud, mis on suuremad kui 0,350.

Kolmanda faktori koondnimetuseks võib anda reeglite ja normide järgimine, kuhu koondus 6 väidet (nr 14, 23, 24, 32, 34, 36, Cronbachi alfa = 0,795). Neljanda faktori moodustasid tehnika ja relvastuse kohta käivad väited (nr 15, 19, 20, 25, 29, Cronbachi alfa = 0,747) ning viiendasse koondusid väited, mis seostusid otsustusvõime ja iseseisvusega (nr 1, 3, 4, 7, 13, 30, 33, Cronbachi alfa = 0,642).

Eespool nimetatud faktoritest lähtudes analüüsiti, kas ja kuivõrd muutusid ajateenistuse jooksul uuritavate enesekohased hinnangud enda juhiomadustele. Kadetikandidaatide enesekohaseid juhiomaduste hinnanguid võrreldi sügisel 2013 ja kevadel 2014 mitteparameetrilise Wilcoxon'i testiga (*Wilcoxon signed rank test*). Statistiliselt olulised erinevused ilmnisid kahe faktori puhul: tõhus juhtimine²⁸ ning reeglite ja normide jälgimine²⁹. Mõlemal juhul hindasid kadetikandidaadid vastavasse faktorisse kuulunud juhiomadusi kevadel madalamalt.

Erinevusi uuritavate rühmade vahel analüüsiti samuti tekkinud viie faktori kaupa, kasutades dispersioonanalüüsi (ANOVA). Statistiliselt olulised erinevused ilmnisid vaid kolmanda faktori puhul, mis koondas reeglite ja normide järgimist ning kus üldkorras kutsutud ajateenijad hindasid ennast keskmiselt madalamalt. Kui ajateenijate keskmine oli 3,99 (SD = 0,80), siis kadetikandidaatide keskmine oli 4,63 (SD = 0,41).

3.3. Rahulolu ajateenistusega

Sügisel antud hinnangut SBKga rahuolu kohta analüüsiti uuritavate rühmade kaupa. Vahetute ja otseste ülemate suhtumises, uuritavate panuse hindamises ohvitseride ja allohvitseride poolt, ühtekuuluvustunde esinemises rühma-kaaslastega ning tegutsemise vajalikkusest arusaamises rühmade vahel statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnenu. Statistiliselt oluline erinevus ilmnis ajateenistuse huvitavuses, kus kadetikandidaatidele oli ajateenistus huvitavam võrreldes ülejäänud kahe rühmaga³⁰ (vt tabel 6). See on seletatav asjaoluga, et enamik kadetikandidaate läbis ka nooremallohvitseri väljaõppe ning nende teenistus eriti allüksuste kokkuharjutamise faasis oli mitmekülgsem ja pakkus rohkem väljakutseid kui reakoosseisul. Erinevusi ei ilmnenu hinnangutes SBK- ja SBK-järgse väljaõppe intensiivsusele ja kvaliteedile, samuti ettekujutusele ohvitseri teenistuse ja ülesannete kohta. Statistiliselt

²⁸ $Z = -3,121, p = 0,002$

²⁹ $Z = -2,663, p = 0,008$

³⁰ $F(2,107) = 5,30, p < ,01, \eta^2 = ,09$

oluline erinevus ilmnes rahulolus teenistusega, kus kadetikandidaadid ja sisse mittesaanud olid ajateenistusega rohkem rahul kui üldkorras kutsutud ajateenijad³¹.

Tabel 6. Uuritavate hinnangud ajateenistusele sügisel 2013

	Kadeti- kandidaadid	Sisse mittesaanud	Ajateenijad
	M (SD)	M (SD)	M (SD)
Vahetu ülema suhtumine	4,23 (.44)	3,62 (1.26)	3,87 (.72)
Otse ülema suhtumine	4,08 (.64)	3,62 (.51)	3,69 (.90)
Panus	3,08 (.86)	2,85 (.80)	2,80 (.97)
Ühtekuuluvustunne	4,00 (1.22)	3,62 (.65)	3,71 (.99)
Tegutsemise vajalikkus	2,31 (.75)	2,38 (.87)	2,65 (1.07)
Ajateenistuse huvitavus	4,23 (.73)	3,85 (.80)	3,40 (.96)
SBK intensiivsus	3,46 (1.13)	3,69 (1.11)	3,51 (.86)
SBK kvaliteet	4,00 (.71)	3,62 (.51)	3,60 (.82)
SBK-järgse väljaõppe intensiivsus	4,30 (.67)	4,00 (.82)	3,62 (1.19)
SBK-järgse väljaõppe kvaliteet	4,30 (.48)	4,00 (00)	3,78 (.97)
Rahulolu ajateenistusega	3,92 (.49)	3,77 (.73)	3,29 (1.09)
Ettekujutus ohvitseri teenistusest	3,92 (.64)	3,62 (.77)	3,56 (.86)

Märkus. kadetikandidaadid n = 13, sisse mittesaanud n = 13, ajateenijad n = 84. SBK järel: kadetikandidaadid n = 10, sisse mittesaanud = 4, ajateenijad = 50.

Seda saab seletada ühelt poolt kindlasti kadetikandidaatide teadliku valikuga ajateenistusse tulemisel ning samuti kuuluvad või on kuulunud kadetikandidaadid ise Kaitseliitu või selle allorganisatsioonidesse rohkem kui ajateenijad³² (vt tabel 7). Sama trend ilmneb ka uuritavate pereliikmete kuulumises Eesti Kaitsevähke, Kaitseliitu või muusse riigikaitset toetavasse organisatsiooni³³. Kadetikandidaadid on läbinud gümnaasiumis riigikaitsekursuse suuremal määral kui sisse mittesaanud ja ajateenijad³⁴. Seega võib öelda, et kadetikandidaatide teadlikkus ajateenistusest ja ootused ajateenistusele

³¹ $F(2,107) = 3,16, p < ,05, \eta^2 = ,056$

³² $\chi^2(2) = 8,50, p < ,05$

³³ $\chi^2(2) = 4,08, p < ,05$

³⁴ $\chi^2(2) = 4,90, p < ,05$

on selgemad, mis suurendavad ka rahulolu ajateenistuse üldise käiguga. Teiselt poolt tuleb arvesse võtta, et suurem osa kadetikandidaatidest ja sisse mittesaanutest läbisid ajateenistuses ka nooremallohvitseride kursuse ning nende järgnev teenistus oli mitmekesisem ja pakkus rohkem väljakutseid kui reakoosseisu oma.

Tabel 7. Enda ja pereliikmete kuulumine kaitseorganisatsioonidesse

	Kuuluvus Kaitseliitu	Pereliikmete kuuluvus Kaitseliitu	Riigikaitse- kursuse läbimine	Räägitud KVÜÖA-st
Kadetikandidaadid	7 (54%)	6 (42%)	10 (77%)	8 (62%)
Sisse mittesaanud	5 (39%)	3 (12%)	6 (46%)	1 (8%)
Ajateenijad	16 (19%)	17 (21%)	37 (44%)	38 (46%)

Erialakursuse lõpus (veebruaris 2014) pidid uuritavad hindama ajateenistuse käiku viimase kahe kuu jooksul ehk andma hinnangu erialakursusel toimunule. Omavahel kõrvutati uuritavate rühmade hinnangud ajateenistusele SBK ja erialakursuse jooksul. Erinevusi hinnangutes uuriti rühmade kaupa t-testiga paaris valimitele (*paired-samples t-test*), mis võrdleb hinnangute muutusi konkreetsete uuritavate ($n = 77$) puhul, seetõttu võivad keskmised ja standardhälbed t-testi tulemustes erineda dispersioonanalüüsis kasutatud andmetest.

Kadetikandidaatide hinnangutes ajateenistuse käigule, võrreldes SBKd ja erialakursust, statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnenud. Uuriti ka vastanutevahelisi erinevusi ajateenistuse käigu kohta erialakursusel. Statistiliselt olulised erinevused ilmsid dispersioonanalüüsi (ANOVA) kasutades kolme väite puhul. Esiteks, kadetikandidaatide hinnangud rahulolule ajateenistusega olid kõrgemad (keskmine 4,00, SD = 1,00) kui sisse mittesaanutel ja ajateenijatel (vastavalt keskmine 3,85, SD = 0,80 ja keskmine 3,08, SD = 1,07)³⁵. Teiseks, kadetikandidaatide hinnangud tegevuse vajalikkusele erinesid teistest rühmadest, keskmine hinnang oli 1,89 (SD = 0,93). Samas kui sisse mittesaanute keskmine oli 2,31 (SD = 0,95) ja ajateenijatel 2,91 (SD = 1,16)³⁶. Kolmandaks, kadetikandidaadid ja sisse mittesaanud hindasid ajateenistust huvitavamaks (vastavalt keskmine oli 3,89, SD = 0,60 ja keskmine oli 3,85, SD = 0,69) kui

³⁵ $F(2,87) = 5,45, p < ,01, \eta^2 = ,114$

³⁶ $F(2,87) = 4,36, p < ,05, \eta^2 = ,093$

ajateenijate keskmine oli 3,03 (SD = 1,01)³⁷. Kadetikandidaatide ning sisse mittesaanute kõrgemad hinnangud rahulolule ja ajateenistuse huvitavusele on seotud nende keskmisest kõrgema motiveeritusega. Samuti on nende hinnang ka kaudselt hinnang nooremallohvitseride kursusele, sest märkimisväärne osa neist osales sellel kursusel. Samas nende madal hinnang tegevuse vajalikkusele ehk eesmärgistatusele võib tuleneda nende suurematest ootustest ajateenistuse suhtes ning ka sügavamast vaatlusest tulenevalt oma eesmärgist valmistuda õppimiseks koolis. Tähelepanuta ei tohi aga jätta üldiselt madalat hinnangut tegevuse eesmärgistatusele läbivalt kõigis vaatluse all olnud rühmades. Analüüsidest tehtud küsitluste avatud vastustega osasid, on näha, et suur osa kriitikast tegevuse eesmärgistatuse kohta võib olla tingitud kas ülematepoolse selgituse vähesusest või ka selle puudumisest.

Kevadel pärast Kevadtormi kogutud andmete põhjal uuriti vastanutevahelisi erinevusi väidete hindamisel ajateenistuse käigu kohta võrreldes SBKga. Erinevusi hinnangutes uuriti katserühmade kaupa t-testiga paaris valimitele (*paired-samples t-test*). Kuna test võrdleb hinnangute muutusi konkreetsete katseisikute ($n = 75$) puhul, siis 2014. a kevade andmed võivad selles osas erineda 2013. a sügise ja 2014. a talve andmetest.

Kadetikandidaatide ja ajateenijate hinnangutes ajateenistuse käigule ajateenistuse lõpus võrreldes erialakursusega statistiliselt olulisi erinevusi kevadel 2014 ei ilmnenud. Uuriti ka vastanutevahelisi erinevusi teatud väidete hindamisel ajateenistuse käigu kohta talvel 2014. Statistiliselt olulised erinevused ilmsid dispersioonanalüüsi (ANOVA) kasutades kahe väite puhul. Esiteks, kadetikandidaatide hinnangud rahulolule ajateenistusega olid paremad ($M = 3,88$, $SD = 0,93$) kui sisse mittesaanutel ja ajateenijatel (vastavalt $M = 3,82$, $SD = 0,98$ ja $M = 2,96$, $SD = 1,19$)³⁸. Teiseks, kadetikandidaadid ja sisse mittesaanud hindasid ajateenistust huvitavamaks (vastavalt $M = 4,11$, $SD = 0,60$ ja $M = 3,73$, $SD = 0,79$) kui ajateenijad ($M = 3,11$, $SD = 1,06$)³⁹. Vaadeldes kaitseväge väljaõppesüsteemi ülesehitust on näha, et peale erialakursuste lõppemist, keskendudes allüksuste kokkuharjutamisele, on põhirõhk sel ajal jaoulemate ja reservrühmaülemate treenimisel. Reakosseisule uusi oskuseid tavaliselt ei õpetata ning uusi teadmisi ei anta. Nende puhul keskendatakse juba omandatud teadmiste ja oskuste lihvimisele ja drillile. Selline lähenemine võib olla ka põhjus, miks uuringutesse kaasatud ajateenijad

³⁷ $F(2,87) = 6,54$, $p < ,01$, $\eta^2 = ,133$

³⁸ $F(2,72) = 3,69$, $p < ,05$, $\eta^2 = ,095$

³⁹ $F(2,72) = 4,09$, $p < ,05$, $\eta^2 = ,105$

andsid kevadel ajateenistuse huvitavusele madalaid hinnanguid ning nende rahulolu oli väiksem kui kadetikandidaatel ja sisse mittesaanutel.

Järgnevalt võrreldakse ajateenistuse viimase etapi tulemusi SBK-le antud hinnangutega. Kadetikandidaatide hinnangutes ajateenistuse käigule statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnenu. Viimasena käsitletakse lähemalt uuritavate hinnanguid kogu ajateenistuse käigule tagasivaates antud hinnanguina kevadel 2014 (Vt tabel 8).

Tabel 8. Uuritavate hinnangud kogu ajateenistuse käigule kevadel 2014

Väide	Kadeti-		sisse		ajatee-	
	kandi-		mitte-		nijad	
	daadid		saanud			
	M	SD	M	SD	M	SD
Rahulolu SBK ajal	3,91	,94	3,90	,88	3,62	,75
Rahulolu erialakursusel	4,18	,87	4,00	,94	3,84	1,06
Rahulolu allüksuse kokkuharjutamisel	3,18	1,17	3,70	,82	3,40	1,20
Ühtekuuluvustunne SBK ajal	4,09	1,04	4,20	,63	4,14	,83
Ühtekuuluvustunne erialakursusel	4,36	,67	3,40	1,17	3,70	,86
Ühtekuuluvustunne allüksuse kokkuharjutamisel	3,73	,90	3,80	1,14	3,58	1,03
Huvitavus SBK ajal	3,64	1,29	3,70	,95	3,16	1,00
Huvitavus erialakursusel	4,09	,83	4,10	,99	3,56	1,11
Huvitavus allüksuse kokkuharjutamisel	3,45	1,04	3,60	,70	3,08	1,21
Intensiivsus SBK ajal	3,64	1,29	3,90	,74	3,94	,89
Intensiivsus erialakursusel	4,36	,81	3,90	,99	3,44	1,11
Intensiivsus allüksuse kokkuharjutamisel	3,18	,87	3,10	,87	3,08	1,12
Kvaliteet SBK ajal	4,09	,94	3,80	,79	3,72	,78
Kvaliteet erialakursusel	4,45	,68	4,10	,56	3,84	,93
Kvaliteet allüksuse kokkuharjutamisel	3,82	,75	4,00	,67	3,48	,99

Statistiliselt olulised erinevused ilmnisid kahes valdkonnas, kadetikandidaadid hindasid ühtekuuluvustunnet erialakursusel kõrgemalt kui ajateenijad ja sisse mittesaanud⁴⁰ ning ka erialakursuse intensiivsust kõrgemalt võrreldes ajateenijate ja sisse mittesaanutega⁴¹. Võrreldes hinnangute erinevusi rühmade kaupa t-testiga paaris valimitele (*paired-samples t-test*) ilmnisid järgmised tulemused. Kadetikandidaadid hindasid rahulolu erialakursusega kõrgemalt kui rahulolu allüksuse kokkuharjutamisel⁴²; ühtekuuluvustunnet erialakursusel kõrgemalt võrreldes allüksuse kokkuharjutamisega⁴³; ajateenistuse intensiivsust erialakursusel kõrgemalt võrreldes allüksuse kokkuharjutamisega⁴⁴ ning samuti ajateenistuse kvaliteeti erialakursusel kõrgemalt võrreldes allüksuse kokkuharjutamisega⁴⁵.

4. Järeldused ja kokkuvõte

Kahekümnest 2013. aasta suvel KVÜÕAsse vastu võetud kadetikandidaadist asus 2013. a suvel-sügisel ajateenistuskohust täitma 16 kadetikandidaati. Neli kadetikandidaati loobus eri põhjustel ajateenistuse läbimisest (üks tervislikel põhjustel ning kolm otsustasid õpinguid alustada mõnes teises kõrgkoolis). Ajateenistusse asunud 16 kadetikandidaadist osales uuringus 13. Eri teenistuslikel põhjustel jäid kolm kadetikandidaati uuringust eemale. 2014. aasta suvel alustas 16 kadetikandidaadist õpinguid KVÜÕAs 14. Kolmeteistkümnest küsitletud kadetikandidaadist kaks kõhklesid kevadel põhikursusele õppima asumises (vt tabelid 9 ja 10). Nendest üks oli jõudnud arusaamisele, et kaadrikaitsevaelase elukutse talle ei sobi ning teine soovis enne õppima asumist teenida kaadrisõdurina, et saada rohkem kogemust.

Uuringu tulemustest võib järeldada, et kadetikandidaatide üldine teadlikkus kaitseväest, ohvitseri elukutsest ning kaitseväeteenistusest on hea. Seetõttu ei muutunud uuritava ajal oluliselt ka nende vastused küsimusele, miks nad soovivad asuda õppima KVÜÕAsse. Seega, kui me loeme kohustuslikku ajateenistust üheks oluliseks osaks ohvitseriks õppimisel, siis toetavad uuringutulemused varem leitud, kus oluliseks üliõpilaste otsuseid mõjutavaks

⁴⁰ $F(2,71) = 3,49, p < ,05, \eta^2 = ,093$

⁴¹ $F(2,71) = 3,78, p < ,05, \eta^2 = ,10$

⁴² $t(10) = 2,80, p < ,05$

⁴³ $t(10) = 2,61, p < ,05$

⁴⁴ $t(10) = 6,50, p < ,001$

⁴⁵ $t(10) = 2,28, p < ,05$

teguriks on nii õpingute-eelsed tegurid kui ka õpingute jooksul saadud akadeemilised ja sotsiaalsed kogemused.⁴⁶ Olulise tegurina saab muidugi nimetada ka seda, et võrreldes teiste rühmadega kuuluvad või on kuulunud kadetikandidaadid ise Kaitseliitu või selle allorganisatsioonidesse ning nende pereliikmed Eesti Kaitseväge, Kaitseliitu või muusse riigikaitset toetavasse organisatsiooni. Samuti on kadetikandidaadid läbinud suurema tõenäosusega gümnaasiumis riigikaitsekursuse.

Tabel 9. Uuritavate enesekohased hinnangud KVÜÖA-sse õppima tulemise kohta

Tegevused	kadeti-kandidaadid	sisse mittedaanud	ajateenijad
minna tööle		0 / 2 / 0	27 / 21 / 26
minna õppima KVÜÖA-sse	13 / 8 / 9	6 / 3 / 4	8 / 3 / 1
minna õppima mõnda teise õppeasutusse (v.a KVÜÖA)	0 / 0 / 1	4 / 6 / 4	21 / 11 / 13
jätkata pooleli olevaid õpinguid		1 / 1 / 0	23 / 21 / 15
jääda kaitseväge tegevvelaseks	0 / 0 / 3	0 / 0 / 1	8 / 6 / 3
muu plaan	0 / 1 / 0	2 / 1 / 3	10 / 10 / 5

Märkus. Esimene arv (uuritavate arv) käsitleb hinnanguid sügisel 2013; teine arv talvel 2014; kolmas arv kevadel 2014. Uuritavad said teha mitu valikut.

Tabel 10. Kadetikandidaatide ja põhikursusele kandideerinud, kuid sisse mittedaanute jao-tus üksuste vahel (kalkkriipsu järel on ka õppima asunud kadetikandidaatide arv)

	1. jalaväe-brigraad		Kirde KR			Lõuna KR	Vahi-patal- jon	Kokku
	TaP	Kalevi JP	ÕTP	StVP	Viru JP	Kuper- janovi JP		
Kadetikandidaadid	2/1	3/3		1/1	1/0	7/7	2/2	16/14
Kandideerinud, kuid sisse mittedaanud		2	1	1	1	7	1	13
Kokku	2	5	1	2	2	14	3	29

Märkus. JP – jalaväepataljon; KR – kaitseringkond; TaP – tagalapataljon; ÕTP – õhutõrjepataljon; StVP – suurtükiväe-pataljon. Allikas: KVÜÖA planeerimisosakond.

⁴⁶ Tinto 1993; Pascarella, Terenzini 1991.

Kui võrrelda kadetikandidaate ning sisse mittesaanud üldkorras kutsutud ajateenijatega, siis ilmnesid erinevused divergentsete (traditsioonilised motiivid), aga mitte konvergentsete faktorite (posttraditsioonilised motiivid) puhul.⁴⁷ Kadetikandidaadid ning sisse mittesaanud on rohkem huvitatud kaadrikaitseväelase elukutsest, juhtimisest ja pedagoogilisest tegevusest; samuti näitasid nad üles suuremat valmidust riigi huvide eest seismiseks ja sõjalistes operatsioonides osalemiseks.

Ajateenistus annab kadetikandidaatidele võimaluse ennast juhina kaitseväge keskkonnas paremini tundma õppida. Sellega on seletatavad ka kevadel antud kriitilisemad hinnangud enda personaalsetele juhiomadustele. Samas hindavad nad oma juhtimisega seotud tehnilisi oskuseid kevadel mingil määral kõrgemalt kui eelnenud sügisel, ehk nad tunnetavad, et on ajateenistuse vältel saanud juurde vajalikke juhtimisalaseid ning sõjaväelisi teadmisi ja kogemusi. Seega võib järeldada, et sotsiaalsel keskkonnal, kuhu kadetikandidaadid sattuvad ajateenistuses, on mõju nende karjäärivaliku otsuse kinnistumisele või muutumisele.⁴⁸

Kadetikandidaatide ajateenistus oli enamjaolt 11 kuud ning samuti sai enamik nendest ajateenistuse käigus nooremallohvitseri väljaõppe; samuti on nende hariduslik tase ühtlasem (üldkeskharidus) võrreldes üldkorras kutsutud ajateenijate rühmaga. Võrreldes kolme uuritavat rühma (kadetikandidaadid, kooli kandideerinud, kuid mitte vastu võetud ning üldkorras kutsusud ajateenijad) eristuvad kadetikandidaadid teistest suurema motiveeritusega ja teadlikkusega teenistusest. Nende puhul oli teenistuse huvitavus ning rahulolu suurem kui ülejäänud kahel uuritaval rühmal. Seega, ühelt poolt võib teenistuse huvitavust põhjustada see, et kadetikandidaatide motivatsioon ajateenistus edukalt läbida on suurem, kuna nad soovivad KVÜÕAsse õppima asuda. Teisalt, nooremallohvitseride väljaõppel ning selle rakendamisel üksuste kokkutöötamise käigus saab endas arendada juba oskusi (nt juhiomadused), millele suunatakse palju tähelepanu ka KVÜÕAs õpingute jooksul. Samas hindasid kõik rühmad madalaimalt tegevuse huvitavust, intensiivsust ja kvaliteeti allüksuste kokkuharjutamise ajal, mis viitab kitsaskohtadele väljaõppe korraldamises ning vajab lisatähelepanu.

Mõneti üllatavad olid kõigi kolme rühma hinnangud ühtekuuluvusele. Võttes arvesse ajateenistuse ülesande, milleks on sõjaaja struktuuri tarbeks üksuste ettevalmistamine, peaks ühtekuuluvustunne kujunema kõige suuremaks teenistuse lõpuks, kui sõdurid on oma sõjaaja allüksuse koosseisus

⁴⁷ Sarvas, Hodny 1998.

⁴⁸ Vt ka Krumboltz 2009.

kokku harjutatud. Kadetikandidaadid pidasid oma ühtekuuluvustunnet kõige suuremaks erialaõppe ajal. See võib olla seletatav asjaoluga, et tõenäoliselt identifitseerivad nad sel ajal ennast nooremallohvitseridena ning kokku kuuluvus ei teki allüksusepõhiselt, vaid positsioonipõhiselt. Ülejäänud kaks rühma pidasid ühtekuuluvustunnet suurimaks sõduri baaskursuse ajal. Mingil määral on see arusaadav, sest algselt üheskoos kogetud raskused liidavad inimesi, kuid samas on vajalik saavutada sama suur ühtekuuluvustunne allüksuses, milles inimene on määratud tegutsema hiljem. Raskused ja ebakõlad teenistuses ei pannud üldjuhul kadetikandidaate valitud erialast loobuma, vaid tekitasid neis soovi asju muuta ning paremaks teha, mis annab meile võimaluse olla lootusrikas ohvitseride järelkasvu osas.

Oluline on ka, et kuigi uuring korraldati eri väeosades, oli uuritavate arv väike ning seetõttu pole tulemused üldistatavad Eesti Kaitsevägele tervikuna. Kuna käesoleval aastal oli õppima asumisest loobujaid vähe, siis selleks, et näha selgemaid seoseid, kuidas muutub ajateenistuse käigus kadetikandidaatide motivatsioon, oleks otstarbekas korrata analoogset uuringut veel paaril järgneval aastal.

Kirjandus

- Bandura, A.** 1971. Social learning theory. Morristown, NJ: General Learning Press.
- Christie, H.; Munro, M.; Fisher, T.** 2004. Leaving university early: Exploring the differences between continuing and non-continuing students. – Studies in Higher Education, vol. 29, no. 5, pp. 617–636.
- Davies, R.; Elias, P.** 2003. Dropping out: A study of early leavers from higher education. Research report RR386. London: Department for Education and Skills.
- Ginzberg, E.; Ginsburg, S. W.; Axelrad, S.; Herma, J. L.** 1951. Occupational choice. New York: Columbia University Press.
- Hovdhaugen, E.** 2009. Transfer and dropout: different forms of student departure in Norway. – Studies in Higher Education, vol. 34, no. 1, pp. 1–17.
- Krumboltz, J. D.** 2009. The happenstance learning theory. – Journal of Career Assessment, vol. 17, no. 2, pp. 135–154.
- Murakas, R. (toim.)** 2007. Ülikooliõpingute katkemine ja taasalustamise võimalused: Ülevaade uuringu „Uus algus” tulemustest. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Must, O.** 2006. Mittenormatiivse õpiedu asjaolud ja motivatsioon. Uurimuse aruanne. Tartu Ülikooli psühholoogia osakond. <<http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=4910>> (17.10.2014)
- Pascarella, E. T.; Terenzini, P. T.** 1991. How college affects students: Findings and insights from twenty years of research. San Francisco: Jossey-Bass.
- Pascarella, E. T.; Terenzini, P. T.** 2005. How college affects students: A third decade of research. San Francisco: Jossey-Bass.

- Robbins, S.; Lauver, K.; Le, H.; Davis, D.; Langley, R.; Carlstrom, R.** 2004. Do psychosocial and study skill factors predict college outcomes? A meta-analysis. – *Psychological Bulletin*, vol. 130, no. 2, pp. 261–288.
- Sarvas, S.; Hodny, J.** 1998. The Motivation to become an Officer. *The European Cadet: Professional Socialisation in Military Academies; A Crossnational Study*. Vol. 22. Edited by G. Caforio. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, pp. 17–29.
- Scott, P.** 1995. *The meanings of mass higher education*. Buckingham: Open University Press.
- Tinto, V.** 1993. *Leaving college*. 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press.
- Tinto, V.** 2000. Linking learning and leaving: Exploring the role of the college classroom in student departure. – *Reworking the student departure puzzle*, ed. J. M. Braxton. Nashville: Vanderbilt University Press.
- Täht, K.; Harro, J.; Must, O.; Realo, A.** 2013. *Kõrgkool ja psühholoogia*. Tartu: Tartu Ülikool.

KRISTJAN KASK, PhD (psühholoogia),

Tallinna Ülikooli psühholoogia instituudi üldpsühholoogia dotsent

KERSTI KÕIV, MA (sotsioloogia),

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste sotsioloogia lektor

Res-kol **AARNE ERMUS**, MSc (riigiteadused),

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste organisatsioonijuhtimise lektor

Lisa 1

Üldkorras kutsutud ja kadetikandidaatidest ajateenijate hoiakute ja tunnetatud juhiomaduste hindamine

Vastaja kood:

- 1. Kõigepealt palun hinnake, kuivõrd allpool loetletud omadused ja käitumisviisid on Teile omased. Märkige enda hinnang, tehes rist vastavasse kasti. Hindamiseks kasutage allpool olevat skaalat, hinnates iga väidet eraldi.**

- 1 „ei kehti üldse”
- 2 „kehtib vähesel määral”
- 3 „kehtib mõnevõrra”
- 4 „kehtib enamasti”
- 5 „kehtib alati”
- 6 „ei oska öelda”

Väide	Hinnang					
	1	2	3	4	5	6
1 Haaran võimaluse korral initsiatiivi ning juhin ja koordineerin.						
2 Olen enesekriitiline ja korrigeerin sellest lähtudes oma tegevust.						
3 Otsustan iseseisvalt, võttes arvesse kaalutletud riske.						
4 Jään raskes olukorras meeleskindlaks ja olukorra suhtes objektiivseks.						
5 Tunnistan oma eksimusi ja valesid otsuseid.						
6 Selgitan ülesande püstitamisel tegevuse eesmärgi lihtsalt ja arusaadavalt.						
7 Analüüsin olukorda mitmekülgelt ja tuginen argumenteerimisel faktidele.						
8 Kasutan otsustamisel 1/3-2/3-planeerimis põhimõtet (1/3 ajast juhile otsustamiseks ja ülesande edastamiseks ning 2/3 ajast alluvatele täitmiseks).						
9 Vastutan iseenda ja oma jao/rühma tegude eest.						
10 Pean kinni tähtaegadest.						
11 Säilitan töhusa juhtimise hoolimata olukorra muutumisest.						
12 Suudan tuvastada võimalikke ohte nii üksusele kui ka ülesande täitmisele ning rakendan õigel ajal ennetavaid meetmeid.						
13 Valin olukorras lähtudes sobivaima otsustusmeetodi (analüütiline ehk faktidele, kogemustele tuginev või intuiitiivne ehk sisetundele tuginev).						
14 Järgin kaitsevæes kehtivaid moraalinorme.						
15 Oskan käsitseda üksuse relvastust, tehnikat ja varustust (sh sidevahendeid) kasutaja tasemel.						

Väide	Hinnang					
	1	2	3	4	5	6
16 Loon meeskonnas positiivse ja vastastikust mõistmist soodustava õhkkonna.						
17 Arendan ennast järjepidevalt.						
18 Lähtun otsustamisel kõrgema ülema kavatsusest ja arvestan üksuse jätkusuutlikkust.						
19 Olen tehniliste teadmiste, oskuste ja vahendite kasutamisel loov.						
20 Suudan selgitada oma üksuse relvastuse ja tehnika tööpõhimõtteid.						
21 Lähtun alluvatele ülesannete püstitamisel nende isiksuseomadustest ja võimetest.						
22 Kasutan olemasolevaid ressursse tõhusalt.						
23 Minu poolt langetatud otsused on kooskõlas kehtivate õigusnormide ja seadustega.						
24 Kannan hoolt oma välimuse eest nii, et see vastaks nõutavale tasemele.						
25 Lähtun relvastuse ja tehnika kasutamisel selle taktikaliste tehnilistest omadustest.						
26 Panustan võrdsele nii ülema, alluva kui ka kolleegi rollis.						
27 Tuvastan vajaduse lisaväljaõppe järele ja vajadusel korraldan selle.						
28 Kannan hoolt oma füüsilise vormi eest nii, et see vastaks nõutavale tasemele.						
29 Jälgin, et üksuse relvastus, tehnika ja varustus oleks hooldatud ja töökorras.						
30 Teen tagasisidest adekvaatseid järeldusi ja kasutan neid edasises tegevuses.						
31 Pakun välja uudseid ja ellurakendatavaid lahendusi.						
32 Nõuan distsipliini endalt ja teistelt.						
33 Räägin probleemidest avameelselt ja annan konstruktiivset tagasisidet.						
34 Järgin ühiskonnas üldkehtivaid moraalnorme.						
35 Vastutan selle eest, et üksus kasutab olemasolevaid vahendeid eesmärgipäraselt, heaperemehelikult ja ohutult.						
36 Olen nii tegudes kui ka sõnades lojaalne riigikodanik.						

Järgnevatele küsimustele vastamisel lähtuge palun viimasest neljast kuust (veebruarist kuni maini).

2. Kuivõrd olete rahul ajateenistuse käiguga?

- 1) pole üldse rahul
- 2) pigem pole rahul
- 3) mõnevõrra rahul
- 4) pigem rahul
- 5) väga rahul

3. Kuidas on Teisse suhtunud vahetud ülemad (jaouilem)?

- 1) alati halvasti
- 2) enamasti halvasti
- 3) mõnikord hästi, mõnikord halvasti
- 4) enamasti hästi
- 5) alati hästi

4. Kuidas on Teisse suhtunud otsesed ülemad (rühmaüilem)?

- 1) alati halvasti
- 2) enamasti halvasti
- 3) mõnikord hästi, mõnikord halvasti
- 4) enamasti hästi
- 5) alati hästi

5. Kuivõrd on Teie panus leidnud Teie arvates piisavalt tähelepanu ja tunnustust ohvitseride ja/või allohvitseride poolt?

- 1) mitte kunagi
- 2) harva
- 3) mõnikord
- 4) enamasti
- 5) alati

6. Kuivõrd olete tundnud ühtekuuluvustunnet oma rühmakaaslastega?

- 1) mitte kunagi
- 2) harva
- 3) mõnikord
- 4) enamasti
- 5) sageli

7. Milline on olnud Teie jaoks ajateenistus?

- 1) üldse mitte huvitav
- 2) mitte eriti huvitav
- 3) mõnevõrra huvitav
- 4) pigem huvitav
- 5) väga huvitav

8. Kui sageli on tekkinud olukordi, kus Te ei saanud aru oma tegutsemise vajalikkusest (see tähendab miks pidin midagi tegema)?

- 1) mitte kunagi
- 2) harva
- 3) mõnikord
- 4) enamasti
- 5) sageli

9. Kui esines selliseid olukordi, siis tooge palun näide.

10. Milline on olnud Teie jaoks väljaõppe intensiivsus?

- 1) üldse mitte intensiivne
- 2) mitte eriti intensiivne
- 3) mõnevõrra intensiivne
- 4) pigem intensiivne
- 5) väga intensiivne

11. Milline on olnud Teie jaoks väljaõppe kvaliteet?

- 1) väga halb
- 2) halb
- 3) rahuldav
- 4) hea
- 5) väga hea

12. Mis on Teile meeldinud viimase nelja kuu jooksul kõige enam? Põhjendage.

13. Mis on Teile meeldinud viimase nelja kuu jooksul kõige vähem? Põhjendage.

14. Millise ettekujutuse on ajateenistus Teie arvates andnud ohvitseri teenuskäigust ja ülesannetest?

- 1) väga halva
- 2) halva
- 3) rahuldava
- 4) hea
- 5) väga hea

15. Millised on Teie plaanid pärast ajateenistust? Pärast ajateenistust plaanin:

- 1) minna tööle
- 2) minna õppima KVÜÕAsse
- 3) minna õppima mõnda teise õppeasutusse (v.a KVÜÕA)
- 4) jääda kaitseväge tegevvälaseks
- 5) muu plaan, mis?.....

16. Järgnevalt palume Teil hinnata tagasiulatuvalt ajateenistuse eri etappe (sõduri baaskursus, erialakursus, allüksuste koostegevuse harjutamine, sh Kevadtorm). Märkige oma vastus vastavasse lahtrisse.

Rahulolu ajateenistuse käiguga	pole üldse rahul	pigem pole rahul	mõnevõrra rahul	pigem rahul	väga rahul
Sõduri baaskursus					
Erialakursus					
Allüksuste koostegevuse harjutamine					
Ühtekuuluvustunne rühmakaaslastega	mitte kunagi	harva	mõnikord	enamasti	sageli
Sõduri baaskursus					
Erialakursus					
Allüksuste koostegevuse harjutamine					
Ajateenistuse huvitavus	üldse mitte huvitav	mitte eriti huvitav	mõnevõrra huvitav	pigem huvitav	väga huvitav
Sõduri baaskursus					
Erialakursus					
Allüksuste koostegevuse harjutamine					
Väljaõppe intensiivsus	üldse mitte intensiivne	mitte eriti intensiivne	mõnevõrra intensiivne	pigem intensiivne	väga intensiivne
Sõduri baaskursus					
Erialakursus					
Allüksuste koostegevuse harjutamine					
Väljaõppe kvaliteet	väga halb	halb	rahuldav	hea	väga hea
Sõduri baaskursus					
Erialakursus					
Allüksuste koostegevuse harjutamine					

17. Viimaseks, kuna Te olete sooritanud KVÜÕA-sse edukalt sisseastumiskatsed ning pärast ajateenistuse läbimist on Teil võimalus alustada oma õpinguid KVÜÕA-s, siis palun hinnake järgmisi väiteid 5-pallisel skaalal:

- 1 „pole üldse nõus”
- 2 „vähesel määral nõus”
- 3 „pigem nõus”
- 4 „suurel määral nõus”
- 5 „täiesti nõus”
- 6 „ei oska öelda”

Tulen õppima, sest:	Hinnang					
	1	2	3	4	5	6
1 soovin ennast arendada ja uut omandada						
2 austan Eesti Vabariiki ja soovin kaitsta tema vabadust						
3 mind ootab kindel töö ja tulevik						
4 soovin omandada mingit kindlat eriala						
5 lõpetades ootab mind ees huvitav ja mitmekülgne eriala						
6 soovin karjääriredelil kõrgele jõuda						
7 armastan korda, distsipliini						
8 koolis on head õppetingsimused ja hea stipendium						
9 mulle meeldib füüsiline pingutus						
10 mulle meeldib võitlemine ja raskused						
11 mulle meeldib kanda mundrit						
12 soovin olla juht ja õpetaja						
13 soovin mehhist ametikohta						
14 tahan aidata kaasa rahu tagamisele maailmas						
15 mulle meeldib loodus ja värske õhk						
16 olen valmis andma oma elu riigi huvide eest						
17 tahan juhtida teisi inimesi						
18 soovin midagi uut kogeda						
19 soovin tõestada endale ja/või teistele, et saan koolis ja tulevases teenistuskohas hakkama						
20 olen valmis osalema relvakonfliktis mistahes maailma paigas						
21 soovin noortega tegeleda						
22 olen ohvitseri elukutsest kaua unistanud						
23 soovin midagi muuta kaitseväes						
24 lõpetades soovin tagasi minna oma vanasse väeossa						
25 see on ainus viis nooremleitnandi pagunid saada						
26 siia on lihtne sisse pääseda ja lihtne hakkama saada						
27 pean jätkama pere/suguvõsa traditsioone						
28 mulle ei meeldi tsiviilelu						
29 arvatavasti mujale ma sisse ei saa						
30 mul on hirm tsiviilvallas tööta jääda						

TÄNAME!